

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЗ «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І
МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН**

**ЛІНГВІСТИКА Й ЛІНГВОДИДАКТИКА: ЗДОБУТКИ І
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

26-27 листопада

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ**

Одеса – 2020

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЗ «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І
МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН**

**ЛІНГВІСТИКА Й ЛІНГВОДИДАКТИКА: ЗДОБУТКИ І
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

26-27 листопада 2020 року

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ**

Одеса – 2020

Русский язык в зеркале языковой игры. Москва: Языки славянской культуры, 2002. 552 с.
6. Сковородников А. П. Игра как прием текстопорождения. Кол. монография под ред. А. П. Сковородникова. Красноярск: Сибирский федеральный университет, 2010. 341 с.
7. Attardo S. Linguistic Theories of Humour. Berlin: Mouton de Gruyter, 1994. 426 p.
8. Leppihalme, R. Culture Bumps: An Empirical Approach to the Translation of Allusions. Clevedon : Multilingual Matters Ltd, 1997. 256 p.
9. The Guardian: US Edition. Sport news, comment and results <https://www.theguardian.com/us/sport>

Олена Марчук,
к.філол.н., доц. кафедри української філології і
методики навчання фахових дисциплін
Університету Ушинського
Тетяна Тодорова,
здобувач вищої освіти 2 року навчання
за другим (магістерським) рівнем
філологічного факультету
Університету Ушинського

ФУНКЦІОНУВАННЯ ДІЄСЛІВНОЇ СИНОНІМІКИ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕСТІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ О. ГОНЧАРА «ЦИКЛОН»)

У статті розглянуто особливості дієслівної синоніміки на матеріалі роману О. Гончара «Циклон». Проаналізовано проблему використання дієслівної синоніміки та синонімічних рядів, зокрема на позначення слів зі значенням емоцій та почуттів.

Ключові слова: дієслово, синонім, синонімічний ряд, емоція, почуття, емоційний стан.

The article considers the peculiarities of verb synonymy on the material of O. Gonchar novel "Cyclone". The problem of using verb synonyms and synonymous series, in particular, to denote words with the meaning of emotions and feelings is analyzed.

Key words: verb, synonym, synonymous series, emotion, feelings, emotional state.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Дослідження лексики як системи, її внутрішньої організації, взаємозв'язків, семантичної структури – одне з важливих завдань сучасного мовознавства. Створення єдиної семасіологічної теорії зумовлює необхідність вивчення різного типу лексико-семантичних груп лексики, сукупність яких в основному визначає лексико-семантичний склад мови.

Аналіз наукових досліджень. Проблема синоніміки в українському мовознавстві досліджена достатньо широко. Над дослідженням синонімів працювали такі вчені, як Є. Абрамова, Є. Береговська, І. Білодід, Л. Булаховський, В. Ващенко, Г. О. Винокур, П. Деркач, М. Жовтобрюх, О. Реформатський, А. Черемісіна, В. Фаворін та інші.

Мета статті: встановлення семантичних особливостей дієслівної синонімії як засобу позначення емоцій та почуттів в мові художнього твору. Аналіз функціонування синонімів та синонімічних рядів у романі О. Гончара проводився з урахуванням лінгвістичних та позамовних факторів. У роботі ми

спробували проаналізувати і знайти загальні для окремого художнього твору особливості синонімічної системи як одного з важливих факторів стилістики художнього тексту.

Завдання:

- вивчити стан проблеми у сучасному мовознавстві;
- розробити критерії класифікації названих лексем та згрупувати дібрані синоніми за синонімічними рядами, виділити серед них загальномовні та контекстуальні синоніми;
- з'ясувати роль семантичних і стилістичних конотацій слів-синонімів на позначення емоцій та почуттів у художньому творі;
- встановити особливості індивідуально-авторських асоціаційних зв'язків у синонімічних рядах;
- з'ясувати значення роботи для використання на уроках мови та літератури у школі та вузівській практиці.

Синонімічна лексика – важливий і необхідний компонент мови художньої літератури. Глибоко національна в своїй основі лексична синоніміка є свідченням не лише мовного, а й наукового, культурного та суспільного розвитку кожного народу. Синоніми, як зазначав М. Рильський, - то «могутня зброя» в руках письменника. Надзвичайно важлива роль синонімів у житті людини ставить перед дослідниками вимогу їх пильного й поглибленого вивчення.

У мовознавстві існує декілька підходів до вивчення синонімії. Одні дослідники акцентують увагу на тотожності або подібності значень, інші – на їхній повній чи частковій взаємозамінності в тексті, треті – на їхній оцінно-стилістичній характеристиці. Цілком очевидно, що в ситуації контексту не завжди синонімічні лексеми здатні взаємозамінюватись без втрати чи набуття семантичних, емоційних чи інших відтінків в їх значенні.

Удослідженнях із синонімії лінгвісти, зазвичай, намагаються обмежити коло лексичних одиниць, які мають право називатися синонімами, виробити чіткі критерії синонімічності. Але в художньому тексті слова набувають властивостей, за яких синонімічні відношення, що з'являються, не завжди відповідають межах нормативного визначення синонімів та взаємовідношенням між ними. У художньому тексті лексичні одиниці розширюють коло притаманних їм синонімічних комбінацій, проявляючи раніше не властиві для себе особливості.

Аналіз семантичних рядів у художньому тексті проведено з урахуванням естетичних закономірностей організації словесної форми художнього твору. Це дає змогу більш повно розглядати процес семантичного функціонування синонімів у ХТ і визначати їхню роль у вираженні ідейно-образної інформації. У роботі розглядається роль конотативних-семантичних і стилістичних відтінків та їх вплив на взаємовідношення між членами синонімічних рядів, на асоціативні зміни основного значення синонімів.

Синонімами в мовній тканині художнього твору є слова однієї частини мови, словосполучення з лексичним значенням та описово-метафоричні вирази, які означають те ж саме явище дійсності, характеризують його з одного боку чи

з різних боків і тому або збігаються значенням, або відрізняються між собою рядом елементів значення – логічних і емоційно-експресивних.

Найбільш поширеним є поділ синонімів на логічні, стилістичні і емоціональні [1, 45].

Логічні, або ідеографічні, за термінологією В. Віноградова, відрізняються тим, що в синонімічному слові фіксується якась нова риса самого явища. Основна функція синонімів цього типу - уточнювати характеристику поняття. У залежності від компоненту, яким відрізняються значення двох синонімів, розрізняють такі їх підгрупи:

1. Синоніми, в значенні яких підкреслюється і виділяється певна сторона, ознака, риса названого словом явища, яка в значенні інших членів синонімічної групи відсутня. Так, слова *підозрілість* і *недовіра* відрізняються тим, що *підозрілість*, крім *недовіри*, передбачає ще й підступний задум підозрюваного.

2. Синоніми, що служать для виявлення ступеня чи міри ознаки, якості або стану (слухняний - покірний, гарний - чудовий).

3. Синоніми, що характеризують інтенсивність дії або стану. У парах дієслів *горіти - палати, боятися - жахатися* друге слово виражає ту ж дію або стан, що й перше, але більш інтенсивно виявлену.

4. Синоніми, що різняться характером дії: *плач* (може бути беззвучний) - *ридання* (вголос і судорожно) - *тужіння* (вголос і протяжно).

5. Синоніми, відтінки значення яких пов'язані із характером сполучуваності, властивої кожному з членів синонімічної групи. Синоніми *колір* і *масть* відрізняються тим, що другий відноситься до назв живих істот.

Для *стилістичних* синонімів основним є протиставлення не за відмінностями в понятті, а за вживанням слова переважно в тому чи іншому функціональному смислі. Так у парах *житель - автохтон* перше слово є міжстильовим, а друге належить до наукового стилю; *незалежність - суверенітет* перше слово, що відрізняється більш широкими стилістичними можливостями, а друге належить до суспільно-політичної термінології.

Мова - один із головних засобів вираження емоцій. Емоції можуть виражатися за допомогою лексичних, словотворчих, морфологічних, фонетичних і навіть синтаксичних засобів. Найчастіше емоції виражаються на лексичному рівні, зокрема за допомогою синонімів. Таку лексику прийнято називати емоційно забарвленою. О. М. Галкіна-Федорук подає таке визначення цієї лексики: слова, які називають різні почуття, а також виражають емоційні відтінки в оцінці явищ дійсності [2;136].

Отже, наприклад, такі синоніми, як *плакати, лити сльози, вмиватися слізьми* є емоційно забарвленими, бо називають стан людини, пов'язаний з певними емоціями. А такий синонім, як *ревіти* із цього ж ряду не лише вказує на цей емоційний стан, але й на оцінку людини в цьому стані, бо *ревіти* - це не просто плакати, а дуже сильно *плакати, ридати*. Це слово дуже часто має зневажливе значення. Емоційно забарвленими є, наприклад, синоніми *ненька до мати, огир до кінь, уста до губи*. До сказаного хочемо додати, що назви почуттів,

назви станів людини, пов'язані з емоціями та почуттями, далеко не всіма мовознавцями відносяться до емоційної лексики.

Коло дієслів, фразеологізмів і словосполучень різних типів, які входять до тематичної групи почуттів та емоцій в романі "Циклон", досить широке - 102 одиниці. Вони об'єднуються в 26 синонімічних рядів, окремі з них включають досить велику кількість синонімів. Характерно те, що синонімів на позначення негативних емоційних станів набагато більше, ніж тих, що позначають позитивні емоційні стани. Це зумовлено тим, що в своєму романі Олесь Гончар розкриває перед читачем сурову правду війни, показує глобальну трагедію народу.

Висновки. Роман Олеся Гончара "Циклон" повниться величезною кількістю емоцій та почуттів: позитивних, негативних та нейтральних. Велику роль у позначенні цих емоцій та почуттів відіграють синоніми. Не є випадковим те, що синонімів на позначення негативних емоцій більше, ніж на позначення позитивних. Олесь Гончар відобразив у своєму романі другу світову війну, тому в його творі багато жорстоких, жахливих сцен. Оскільки його герої перебувають в умовах війни, кожен день бачать смерть, нелюдські муки, то й негативні почуття переважають у них над позитивними. Позитивні почуття вживаються автором, в основному, при описанні мирного життя.

Отже нами з'ясовано, що письменник прагнув якнайточніше і найповніше передати те чи інше почуття, емоцію, надати мовленню героїв потрібного емоційного забарвлення, стилістичної виразності, прагнув знайти саме те слово, яке б відповідало мовній ситуації, передавало почуття персонажа, індивідуалізувало б і типізувало його.

Література

1. Бубленик Л. В. Про один із типів семантичних співвідношень у дієслівній синонімії. Мовознавство. 1981. № 5. С.9-16. 2. Васильев Л. М. Проблема лексического значения и вопросы синонимии. Лексическая синонимия. Москва: Наука, 1967. С.19-25. 3. Нечитайло О. І. Синоніми як засіб розкриття значення слова. Мовознавство. 1980. №6. С.82-86. 4. Русаківський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики. Київ, 1988. 5. Словник синонімів української мови: В 2 т. Київ: Наук.думка, 1999 – 2000.

Мирослава Мельник,

*к.філол.н., доц. кафедри української філології і
методики навчання фахових дисциплін*

Університету Ушинського

Тетяна Бажанюк,

*здобувач вищої освіти 2 року навчання
за другим (магістерським) рівнем*

філологічного факультету

Університету Ушинського

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ БЕЗСПОЛУЧНИКОВИХ ПОРІВНЯЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ В ІДІОСТИЛІ ЛІНИ КОСТЕНКО (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «РІЧКА ГЕРАКЛІТА»)

*Статтю присвячено актуальному питанню дослідження структурних особливостей
безсполучникових порівняльних конструкцій в ідіостилі Ліни Костенко. На основі*